

УДК 331.056

Мірошніченко Т.Є.*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Інституту світової економіки та міжнародних відносин
Національної академії наук України***ЗАКОНОМІРНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ
В КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ БЕЗВІЗОВОГО РЕЖИМУ УКРАЇНИ З ЄС**

У статті розглянуто визначення закономірностей міжнародної міграції робочої сили в контексті програми безвізового режиму України з ЄС, а також розробка на цій основі рекомендацій щодо політики регулювання ринків праці в контексті інтеграційних процесів. Трудова еміграція з України, в першу чергу до ЄС, сьогодні набула великих масштабів і стала важливим чинником впливу на перебіг багатьох економічних та соціальних процесів, а тому потребує адекватного вивчення й аналізу.

Ключові слова: міграція, ринок праці, Європейський Союз, Україна, безвізовий режим, політика міграційних процесів.

Мирошніченко Т.Е. ЗАКОНОМЕРНОСТИ МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИИ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В КОНТЕКСТЕ ПРОГРАММЫ БЕЗВИЗОВОГО РЕЖИМА УКРАИНЫ С ЕС

В статье рассмотрены определения закономерностей международной миграции рабочей силы в контексте программы безвизового режима Украины с ЕС, а также рекомендации на этой основе политики регулирования рынков труда в контексте интеграционных процессов. Трудовая эмиграция из Украины, в первую очередь в ЕС, сегодня приобрела большие масштабы и стала важным фактором влияния на течение многих экономических и социальных процессов, а потому требует адекватного изучения и анализа.

Ключевые слова: миграция, рынок труда, Европейский Союз, Украина, безвизовый режим, политика миграционных процессов.

Miroshnichenko T.E. THE ASPECTS OF INTERNATIONAL LABOR MIGRATION IN THE CONTEXT OF VISA-FREE REGIME UKRAINE-EU

The article deals with the definition of patterns of international labor migration in the context of a visa-free regime between Ukraine and the EU, and on this basis policy recommendations labor market in the context of integration processes. Labors migration from Ukraine, most notably the EU, now assumed large proportions and has become an important factor influencing the course of many economic and social processes and requires adequate study and analysis.

Keywords: migration, labor market, European Union, Ukraine, visa requirements, policy migration.

Постановка проблеми. Зростання масштабів міграційних процесів, залучення до них значних обсягів трудових ресурсів актуалізує дослідження міжнародної міграції робочої сили як однієї з основних форм світових господарських зв'язків та її впливу на світове господарство. Щорічно в пошуках роботи у світі мігрує 25 млн. осіб. Із врахуванням обсягів нелегальної міграції загальна чисельність міжнародних трудових мігрантів у 3-5 разів вища. Це певною мірою віддзеркалює міграційну ситуацію і в нашій країні, де за різними оцінками фахівців, за останні роки, за межі України з метою працевлаштування виїхало близько 5 млн. українців. Сучасна ситуація в Україні дозволяє говорити про наміри збільшення міграційних потоків, завдячуючи програмі безвізового режиму України з ЄС, але в'їзд українців в Шенгенську зону не буде відбуватися автоматично навіть після можливого введення безвізового режиму з Євросоюзом. Потрібне розуміння того, що під час перетину зовнішніх кордонів країн-членів Євросоюзу українці повинні будуть обґрунтувати мету та умови своєї поїздки, а також підтвердити намір залишити територію країни-члена після закінчення терміну перебування. Саме з цього і виникає проблема дослідження наслідків програми безвізового режиму України з ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення трудової міграції, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів зробили такі вчені, як: В. Будкін, О. Власюк, В. Геєць, М. Долішній, С. Злупко, А. Кравченко, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, О. Малиновська, Н. Марченко, А. Мокій, С. Пирожков, Ю. Пахомов, С. Писаренко, О. Позняк, А. Поручник, О. Рогач, М. Романюк, А. Румянцев, Є. Савельєв,

Л. Семів, А. Філіпенко, І. Школа, О. Шнирков тощо, але досконалого вивчення питання «вільного кордону» так і не відбулося.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати питання дослідження, яке полягає в розгляді закономірностей міжнародної міграції робочої сили в контексті програми безвізового режиму України з ЄС, а також розробка на цій основі рекомендацій щодо політики регулювання ринків праці в контексті інтеграційних процесів. Трудова еміграція з України, в першу чергу до ЄС, сьогодні набула великих масштабів і стала важливим чинником впливу на перебіг багатьох економічних та соціальних процесів, а тому потребує адекватного вивчення й аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудова еміграція із України, в першу чергу до ЄС, сьогодні набула великих масштабів і стала важливим чинником впливу на перебіг багатьох внутрішніх економічних та соціальних процесів, а тому потребує адекватного вивчення й аналізу. У цьому контексті для України вкрай важливим є вивчення досвіду інтеграції ринків праці у процесі розширення ЄС, оскільки його можна використати в майбутньому на етапі створення спільного ринку між Україною та ЄС. Відкриття ринків ЄС є своєрідним економічним експериментом, який дозволяє спостерігати й оцінювати процес лібералізації ринків праці в реальному вимірі, а не в рамках теоретичних концепцій і моделей та отримувати унікальний емпіричний матеріал для дослідників.

Трудова міграція громадян України за кордон є на сьогодні наймасовішим і соціально значущим міграційним потоком, що позначається на демографічній ситуації, ринку праці, розвитку

економіки та соціальної сфери, добробуті громадян, рівнях бідності та соціального розшарування, сімейних відносинах і вихованні дітей, має численні психологічні, світоглядні, культурні та інші наслідки. Породжені нею проблеми потребують адекватних відповідей засобами міграційної, соціально-економічної, зовнішньої політики, захисту прав людини.

Міграційні тенденції з України в ЄС можна вважати стабільними. Люди перетинають кордони дуже часто, але не на стільки як би хотілося, що зумовлено частково візовим режимом, а частково – значними витратами на проїзд. Також правила візового режиму не надто зрозумілі, а громадяни України недостатньо обізнані з ними. Зараз існує домовленість про використання біометричних паспортів, що начебто загалом зніме всі перепони до візових питань, але й тут є певні проблеми. По-перше, це спільна візова база, де буде банк відбитків пальців. Європейська комісія та країни-члени ЄС готуються поширити на територію України дію нової візової бази даних. Її введення вимагатиме від українців здавати відбитки пальців при поданні документів на шенгенську візу. Впровадження Візової інформаційної системи (VIS) в країнах Східного партнерства, в тому числі і в Україні, заплановане на 29 січня 2015 року, однак ця дата ще потребує офіційного підтвердження Єврокомісією.

Впровадження VIS не означає одночасної зміни візової політики. Ця база даних не модифікує критерії, що їх використовують консули, ухвалюючи рішення про видачу візи або про відмову у видачі. Однак з початком її роботи всі, хто звертається за візою в Україні – незалежно від того, чи мають вони український паспорт чи ні – повинні будуть здавати відбитки пальців і ці біометричні дані заноситимуться до VIS. Правила ЄС щодо здавання відбитків пальців передбачають кілька винятків, зокрема для дітей віком до 12 років. За правилами ЄС, відбитки пальців у візовій системі дійсні протягом 5 років – в цей період громадяни, що будуть повторно звертатися за візою, не повинні здавати відбитки повторно.

Як відомо, з 1 січня наступного року Україна планує почати видачу біометричних паспортів, де також будуть міститися скановані відбитки пальців. Однак обмін цими даними не передбачений, для європейської бази даних відбитки доведеться здавати окремо. Знову ж таки виникає питання доцільності програми скасування візового режиму, якщо обмін даними не відбувається.

По-друге, є питання досвіду європейських країн, що саме відбувається при «відкритті кордонів», і як це впливає на міграційні процеси в країні. Як приклад, приблизно два мільйони поляків працюють нині за межами своєї батьківщини. Трудова міграція стрімко зросла після вступу Польщі в ЄС, коли громадяни країни отримали доступ до всіх ринків праці у Євросоюзі. Найбільше поляків виїхало до Великобританії, можемо говорити про 600-700 тисяч. Через кілька років після того, як Польща вступила до Євросоюзу, свій ринок праці для поляків відкрила й Німеччина. Це також приваблива держава для польських трудових мігрантів, сьогодні там майже півмільйона поляків. Також популярно серед поляків є Ірландія, це приблизно 130 тисяч трудових мігрантів, Голландія – 108 тисяч, і також Норвегія. В Норвегії, за офіційними даними, є 60 тисяч поляків, але за іншими даними, ця кількість сягає навіть 90 тисяч. Перед вступом до ЄС поляки теж там працювали, але нелегально. А зараз – законно, мають гарантії і соцзабезпечення, не бояться поліції. І тут ми бачимо позитив у «відкритих кордонах».

Тому є багато як позитивних, так і недосконалих моментів саме в програмі безвізового режиму України з ЄС, і має бути досконала інституція, яка б розглядала б саме ці питання та викривлені вузли даної проблематики. Ця інституція має розглянути всі аспекти впливу на різні сфери трудових відносин у економічних процесах України. Як приклад, можемо розглянути польський АПК після «відкритого кордону».

Польща отримує від Євросоюзу на розвиток АПК менше грошей, ніж інші країни. Ця сума зростає, але розмір допомоги стає таким самим, як у старих членів ЄС, лише у 2013 році, тобто через багато років після «вільного кордону». Це становить 210 євро за 1 гектар землі. За час членства в ЄС Польща отримала 16 млрд євро. Тобто кожний поляк отримав 775 євро, але мусив заплатити податків до бюджету ЄС на 350 євро.

Наступна проблема: Польща отримує грошову допомогу в євро, а аграріям вона виплачується в злотах. Іноді селяни отримують загалом на 5% більше, але по сумі за курсом – менше.

Нарешті, проблему також становить те, що до законодавчих норм ЄС ще додаються внутрішні законодавчі вимоги, які мають бути не в розрізі із нормами ЄС. Так, щороку селяни повинні заповнювати надзвичайно багато різноманітних чеків та документів. Проте, заповнюючи їх в статусі учасників певних програм допомоги, можна отримати від ЄС великі кошти. Бо безпосередні прямі доплати на 1 гектар землі не є великими грошима. Наприклад, пересічне господарство у регіоні Кракова отримує 2 тис. злота на гектар на рік. Значні кошти можна отримати, коли береш участь у європейських програмах.

Отже, членство в ЄС («вільні кордони») має свої вади, але також і багато переваг. По-перше, ЄС більше приділяє уваги та виділяє коштів на охорону оточуючого природного середовища, ніж би це робила Польща самотужки. По-друге, безперечним позитивом є гарні консультації для польських аграріїв. По-третє, за однією з програм Євросоюзу аграріям компенсували 50% вартості придбаної сільськогосподарської техніки. По-четверте, тепер в Польщі є гарна система аграрної ринкової інформації, в тому числі по цінах на агропродукцію, а також прогнозів динаміки цих цін. Основним імпортером польських товарів є Німеччина. Експортують ягоди (полуницю, порічку, смородину), молоко та молочну продукцію. Проте в польському експорті до Європи нині утворилася ніша, оскільки багато поляків виїхало до Великобританії, Ірландії і там мають власні магазини. Це в принципі є позитивний момент, який притаманний й українцям. Але знову ж таки треба підводити до цього внутрішнє законодавство, тому що українська тендерна система є великою перепорою до реалізації таких програм.

Надалі можемо прослідкувати й інші аспекти «вільних кордонів». Протягом 2004-2010 років ЄС виділив на ці цілі 243 млрд євро. Результат капіталовкладень не змусив себе довго чекати: у перші п'ять років після вступу до ЄС середній розмір ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності в країнах Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) збільшився з 14 тис. до 17 тис. євро, а розрив у доходах між новими членами і середнім показником по Євросоюзу скоротився майже на 10%.

До неоднозначних результатів привело відкриття кордонів. Доступ до сусідніх ринків праці спровокував масштабний відтік рук і мізків з країн-новачків,

і часом там не вистачало, наприклад, звичайних зварювальників. Латвію залишили 13% громадян – для держави з населенням меншим, ніж у Києві, це стало загрозою національного рівня. Втім, прості громадяни вітали зміни: до кінця 1990-х безробіття на периферії Європи досягало рекордних цифр, без роботи опинився в середньому кожен п'ятий. Відкриття кордонів дозволило багатьом жителям Східної та Центральної Європи працевлаштуватися в більш успішних регіонах континенту, що знизило безробіття на їхніх малих батьківщинах, а також сприяло вирівнюванню рівня оплати праці в розширеному ЄС. Тільки з моменту підписання Угоди про асоціацію до вступу в ЄС середній розмір зарплат у цих державах зріс з позначки \$ 300 більш ніж удвічі. А коли вдарила економічна криза 2008 року і країни ЄС одна за одною стали вводити жорсткі заходи економії, свобода пересування пом'якшила протестні настрої. «Людам простіше було купити квиток до Лондона, ніж скидати уряди...» [1].

Проте експерти, опитані «Кореспондентом», одностайні: за численних «але» вони оцінюють входження в загальноєвропейський ринок як велике, якщо не головне досягнення своїх країн. Естонці сьогодні живуть набагато краще з точки зору добробуту, свободи пересування та безпеки [2]. Не дивно, що від «нових членів сім'ї» європейські старожили чекали загострення соціального розшарування, неконтрольованого нашествия мігрантів з бідних східних країн до багатих західних, а також зростання безробіття. Але значною мірою ці застереження не підтвердилися. За даними Eurostat, число мігрантів зі сходу досягло 1,8 млн осіб, і, за оцінками економістів, більшість з них заповнили на Заході саме ті ніші ринку праці, які були порожніми. Крім того, «старі» держави на кілька років ввели заборонювальні заходи проти трудових мігрантів зі сходу, які скасовувалися поступово. У підсумку частка «нового» населення в

більшості «старих» країн, за винятком Великобританії та Ірландії, не перевищує 1% [3].

З іншого боку, виграв західноєвропейський бізнес, що отримав в особі нових членів ЄС додаткові ринки збуту. Торгівля між старими і новими членами ЄС менш ніж за десять років зросла втричі. Водночас загальними проблемами ЄС стали проблеми нових членів – наприклад, висока злочинність у Болгарії та Румунії, вразливість східних кордонів співдружності і фінансові негаразди, що загострилися після кризи 2008 року. Незважаючи на всі ці мінуси, ЄС має намір приростати новими територіями, в тому числі бачить таким партнером й Україну, але не в найближчій перспективі.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, визначення закономірностей міжнародної міграції робочої сили в контексті програми безвізового режиму України з ЄС, а також рекомендації щодо політики регулювання ринків праці в контексті інтеграційних процесів, потребує подальших розвідок. Своє дослідження науковцям треба присвятити всім «за» та «проти» саме із впливом «вільного кордону» на трудову міграцію з України. В Україні потрібно створити конкурентні умови саме «вітчизняним мізкам», які ще залишилися в Україні, надати соціальні гарантії тощо, інакше програма «безвізового режиму України з ЄС» може мати негативні наслідки в цілому для країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кореспондент: Східний експрес. Як змінилися країни Східної Європи після підписання угод про асоціацію й вступу до ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/world/3209116>.
2. Все буде ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net>.
3. Statistics Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.